

РОЗДІЛ 8 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 342.11.32

ЗАПОБІГАННЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ ЯК ЗАСІБ УБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДИНИ ВІД ПРОДАЖУ В РАБСТВО ТА ПОДАЛЬШОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

PREVENT ILLEGAL MIGRATION AS A MEANS OF INSURANCE OF HUMAN SALE INTO SLAVERY AND SUBSEQUENT OPERATION

Книш С.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Рівненського інституту
Київського університету права
Національної академії наук України*

У статті аналізуються проблемні аспекти щодо свободи пересування. Встановлено, що позбавлення можливості отримання офіційного дозволу на свободу пересування є основною причиною потурання нелегальній міграції. Хоча згідно із загальними висновками держав протидія нелегальній міграції є одним із необхідних засобів для забезпечення людини від продажу в рабство та експлуатації. Висвітлюються причини та умови збільшення чисельності нелегальної міграції жінок та дітей, молоді, трудових мігрантів. Запропоновані деякі шляхи запобігання нелегальній міграції.

Ключові слова: нелегальна міграція, протидія, запобігання нелегальній міграції, свобода пересування, сприяння нелегальній міграції.

В статье анализируются проблемные аспекты относительно свободы передвижения. Установлено, что лишение человека возможности получения официального разрешения на свободу передвижения является основной причиной попустительства в отношении нелегальной миграции. Хотя согласно общим выводам государств противодействие нелегальной миграции является одним из необходимых средств для защиты человека от продажи в рабство и эксплуатации. Раскрываются причины и условия увеличения численности нелегальной миграции женщин и детей, молодежи, трудовых мигрантов. Предложены некоторые пути предотвращения нелегальной миграции.

Ключевые слова: нелегальная миграция, противодействие, предотвращения нелегальной миграции, свобода передвижения, содействие нелегальной миграции.

Legal or illegal migration as the phenomenon, leading to an increase the population of certain regions multiculturalism States and leave their mark on the demographic and ethnic processes. Migration also adversely effect on the important economic, social processes. A striking example is the all regions of Ukraine bordering with neighboring countries. As a result there (especially in the big cities that are overcrowded) observed inability to meet the needs of migrants (economic, social, ethnic, cultural, linguistic, etc.). Which often give rise to ethnic conflicts, increased ethnic tensions. However, the more negative consequences for Ukraine as a state of law, is illegal immigration its own citizens to foreign countries.

Key words: illegal immigration, combating, prevents illegal migration, freedom of movement, to promote illegal immigration.

Питання міграції існує з часів глибокої давнини. Саме завдяки постійній міграції людства у пошуках кращих умов для існування «виросли» цілі держави. Міграція – явище природне та властиве всім живим істотам. На відміну від тварин, міграція людей у сучасному суспільстві є двох типів: законною та незаконною (нелегальною).

Багатогранність проблематики, що аналізується, свідчить про велике нагромадження історіографічної літератури з питань переселення народів. Для нашого дослідження вони є дуже важливими, оскільки без урахування історичних обставин проблематично з'ясувати причини та умови як міграційних процесів, так і значення документів щодо їх регулювання.

Найбільша людська цінність (окрім життя) – це, звичайно, ж свобода. Свобода водночас є необхід-

ною умовою для реалізації людиною і громадянином своїх конституційних прав. Однак право і свобода у певних випадках можуть бути обмеженими. Необхідність та важливість визначення меж здійснення суб'єктивних прав були передбачені ще французькою Декларацією прав людини і громадянина 1789 року (ст. 4): «Свобода полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншому: таким чином, здійснення природних прав кожної людини обмежене лише тими межами, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами. Ці межі можуть бути визначені тільки Законом» [1].

Загальновідомою є думка, що юридично закріплені права та свободи не є результатом довільних дій держави, а детерміновані соціальними факторами і закономірностями, які мають об'єктивний ха-

ракти. До соціальних детермінантів належать і чисто юридичні: вимоги міжнародних угод і договорів, закономірності функціонування і розвитку державно-правових компонентів (посилення ролі закону, Конституції та ін.) [2, с. 118-119].

Так, згідно зі ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 року кожна людина, здійснюючи права і свободи, може піддаватися установленим законом обмеженням, зокрема «з метою забезпечення належного визнання й поваги прав і свобод інших, задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві» [3].

Відповідно до Конституції України (ст. 33) закріплено, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися до України [4].

Таким чином, можна стверджувати, що Основним законом української держави дозволяється легальна (офіційна) міграція. Нелегальна міграція за певних умов може бути кваліфікована за чинним законодавством України як незаконне перетинання державного кордону України [5]. Однак статус нелегального мігранта можна отримати й без незаконного перетинання державного кордону. Наприклад, особа перебуваючи за кордоном, вичерпала ліміт терміну дії візи, і вже вважається такою, що перебуває на території іншої держави незаконно.

Варто відзначити, поняття міграція (від лат. *migratio* – переходити, переїздити, переселятися) – переміщення населення через кордон тих чи інших територій однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього. Хоча міграція є добровільною, проте не завжди включає істинне бажання особи до переселення або переїзду, навіть тимчасово, за межі власної країни.

При цьому найбільшого занепокоєння викликає нелегальна міграція жінок та дітей. Будучи складовою частиною явища нелегальної міграції, таємне перевезення жінок відрізняється тим, що є водночас експлуатацією жінок, зловживанням і порушенням фундаментальних прав людини. Це наслідок зубожіння, відсутності нормальних економічних можливостей, невідповідності у рівнях добробуту, маргінального статусу жінок у країні походження. Сприяння туризмові як складовій економічного розвитку також є одним з факторів поширення торгівлі жінками. Торговельні маршрути здебільшого повторюють міграційні. Факти свідчать, що регіоном, де торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації викликає найбільшу тривогу, стають країни Європейського Союзу, до яких продаються жінки та діти з усього світу [6].

В контексті проблематики нашого дослідження варто наголосити також на тому, що у соціальній

структурі суспільства важливе місце займає молодь. Як соціально-демографічна група вона виокремлюється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану та соціально-психологічних властивостей. Сьогодні зростає необхідність підвищити соціально-правовий захист права на працю молоді (особливо у віці до 18 років), тому що молоді люди часто зазнають труднощів при реалізації права на працю. Роботодавцям потрібні досвідчені кадри, тому молодій людині без досвіду роботи працевлаштуватися нині непросто [7].

У зв'язку із стабільною та руйнівною кризою в соціально-економічному становищі держави, жертвою якої традиційно є народ України, Конституцією України закріплено й гарантовано багато прав і свобод людини і громадянина, проте діяльність органів державної влади та їх посадових осіб спрямована на використання ними свого службового становища та зловживання правом. Адже така діяльність органів державної влади та їх посадових осіб суперечить всім писаним і неписаним моральним та правовим нормам, що є результатом деформації правової свідомості суб'єкта правовідносин. Корупція, зловживання владою, зловживання посадовим становищем, нехтування правами людини і громадянина, а також безвідповідальність службових і посадових осіб є руйнівними для побудови в Україні правової держави. Як наслідок, це призводить не лише до зростання кількості нелегальних мігрантів, але й до їх якості.

Держава, в якій зростає безробіття та/або не оплачуються у повному обсязі результати праці відповідно до здібностей людини, її творчості, таланту, успішного виконання поставлених перед нею завдань, такими діями або бездіяльністю провокує власних громадян до пошуку заробітку або визнання за її межами.

Негативно впливає на міжнародний імідж і той факт, що Україні почепили ярличок «транзитної» або «буферної» держави. Хоча і заперечувати цей факт досить складно. Адже й досі не вироблена стала зовнішня та внутрішня міграційна політика, постійно наголошується на проведенні реформування правової системи, а наслідок один – нелегальні мігранти прибувають в Україну, одні – залишаються, а інші – продовжують мігрувати, шукаючи потрібну їм країну.

Таким чином, проблеми нелегальної міграції стосуються не лише України, а всієї міжнародної спільноти, оскільки кількість нелегальних мігрантів постійно зростає, і їх «кінцевою зупинкою» зазвичай є країни з розвиненою економікою. Саме з цих міркувань обмеження свободи пересування є одним із необхідних засобів для забезпечення людини від продажу в рабство та експлуатації.

Міграція, легальна чи нелегальна, як явище в цілому впливає не лише на важливі економічні, соціальні процеси, а залишає свій відбиток на демографічних та етнічних процесах, що призводить до підвищення поліетнічності населення окремих регіонів держав. Яскравим прикладом є всі регіони України, що межують із сусідніми державами. Вна-

слідок цього спостерігається (особливо у великих містах, які є перенаселеними) неможливість задовольнити потреби мігрантів (економічні, соціальні, етнічні, культурні, мовні та ін.), що нерідко спричиняє виникнення міжетнічних конфліктів, посилення міжетнічної напруженості. Проте більш негативними наслідками для України як правової держави є, насамперед, нелегальна міграція її власних громадян до іноземних країн.

Україна страждає від напливу нелегальних мігрантів з країн колишнього СРСР, які шукають притулку в державі. Це не поодинокі випадки – нелегальний перетин кордону цілих сімей, разом з неповнолітніми дітьми, особливо в періоди збройних конфліктів та військових дій на їх території, посилення терору та порушення всіх можливих прав і свобод людини і громадянина на цих територіях. Якщо у період розпаду Радянського Союзу та становлення України як незалежної держави мав місце незаконний перетин державного кордону іноземцями як захід порятунку їх життя, переважно це були поодинокі випадки. Сьогодні нелегальна міграція набула характеру транскордонної організованої злочинної діяльності [8].

Поняття «нелегальна міграція» закріплена міжнародними актами та чинним законодавством як злочин. І вже не враховуються соціальні і економічні умови її виникнення, оскільки саме явище має тісний зв'язок із транскордонною злочинністю та організованими злочинними угрупованнями, впливом на внутрішню криміногенну ситуацію в країні.

Вважаємо, що питання щодо нелегальної міграції слід розглядати в кожному окремому випадку індивідуально. Оскільки нелегальна міграція може стосуватися певного локального (місцевого), регіонального, загальнодержавного або міжнародного масштабу. Таким чином, у кожному окремому випадку заходи щодо запобігання, протидії або боротьби з нелегальною міграцією передбачені нормами міжнародного, конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та інших галузей права.

Протидія нелегальній міграції є одним із видів боротьби із злочинністю. Дозволимо собі звернути увагу на той факт, що багатьма авторами підіймається питання щодо некоректного використання термінологічного апарату щодо поняття «боротьба» з нелегальною міграцією. Хоча більшої уваги потребує дослідження таких видів злочинів, як злочини проти територіальної цілісності, безпеки держави, порушення державного кордону, а також сприяння посадових осіб органів державної влади, зокрема правоохоронних органів, а також злочинних угруповань у скоєнні цих злочинів, одним із наслідків яких є нелегальна міграція.

Інтернаціоналізація міжнародного життя призвела й до інтернаціоналізації злочинності. Тому світове співробітництво держав у сфері міграційної політики складається з трьох основних напрямів:

– захист прав людини (тобто захист прав нелегального мігранта як на національному, так і на міжнародному рівнях);

– боротьба з транснаціональною організованою злочинністю у сфері нелегальної міграції;

– боротьба з незаконним перетинанням кордонів [9].

Нелегальна міграція є проблемою як національного, так і міжнародного характеру, з чого випливає необхідність її регулювання як на універсальному, так і регіональному рівнях. До універсальних правових норм належать міжнародні договори, прийняті в рамках Організації Об'єднаних Націй. Такі договори є універсальними за кількістю учасників. В них беруть участь держави різних регіонів земної кулі.

Нелегальна міграція – злочин міжнародного характеру, який посягає на нормальне функціонування міжнародних відносин. Оскільки неконтрольоване та масове переміщення нелегалів створює загрозу національній безпеці, посягає на нормальне функціонування економіки, призводить до поліетнічності населення окремих регіонів держав, що спричиняє міжнаціональні конфлікти, а також сприяє зростанню криміногенної ситуації в країні тощо.

Перетин державних кордонів нелегалами не є їх самостійними діями. Це поодинокі випадки, коли нелегал самостійно доставляє себе до «пункту призначення». В усіх інших випадках процес переправлення мігрантів з країни в країну або через кордон однієї країни є організованим процесом діяльності злочинних угруповань, які у деяких випадках співпрацюють з правоохоронними органами, які, в свою чергу, отримують від цього прибуток. Таким чином, питання щодо нелегальної міграції тісно взаємопов'язане із работоргівлею, незаконним усиновленням, проституцією, іншими видами експлуатації людини. Не дивлячись на посилений прикордонний контроль і боротьбу з тіньовою зайнятістю, потік нелегальних мігрантів не зменшується. У медалі міграційної політики є два боки: перший – широко відкриті двері для міграції до високорозвинених країн Європи та світу для осіб, що володіють високими професійними якостями; другий – щільно закриті двері для нелегальних мігрантів, яким не надається офіційний дозвіл для міграції, які вважаються такими, що несуть загрозу соціально-економічній сфері тих країн, до яких вони мігрують.

Отже, нелегальні мігранти страждають від дискримінації, для них важкодоступним є ринок праці та житла, вони позбавлені можливості користуватися системами освіти й охорони здоров'я тощо. Ця схема вимальована таким чином, щоб людина була позбавлена можливості захисту своїх прав. Одним із варіантів зменшення нелегальної міграції жінок і дітей є зменшення попиту на них у так званих високорозвинених країнах. Слід запобігати діяльності злочинних угруповань всередині власної країни, що професійно займаються «доставкою» мігрантів для їх експлуатації, як наслідок, зменшиться чисельність нелегальної міграції.

Вважаємо, що одним із варіантів зменшення тривалої нелегальної міграції є необхідність розвитку співпраці з країнами «третього світу», вкладання інвестицій в різні галузі економіки, враховуючи їх гео-

графічне положення, традиції виробництва певних товарів тощо.

Тому основою взаємодії держав у боротьбі з нелегальною міграцією повинна бути повага до державного суверенітету, правової культури населення, її звичаїв і традицій, людей, незалежно від того є вони

нелегальними мігрантами, біженцями, іноземцями, особами без громадянства чи громадянами країни. Потрібно усвідомлювати значення людини як біологічної істоти з її природними правами та потребами, а також тими цінностями, які в юридичній науці називаються законними інтересами та свободами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація прав людини і громадянина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
2. Витрук Н.В. Правовой статус личности в СССР / Н.В. Витрук. – М. : Наука, 1985. – 210 с.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 89. – Ст. 3103.
4. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Офіційне видання Верховної Ради України, 1996. – 52 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Кузьменко О.В. Нелегальна міграція в структурі міграційних процесів / О.В. Кузьменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer3/all_kuzm.html.
7. Реус О.С. Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право ; право трудового забезпечення» / О.С. Реус. – Х., 2009. – 19 с.
8. Мозоль А.П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 – Національна академія внутрішніх справ України / А.П. Мозоль. – К., 2002. – 18 с.
9. Москаль Г. Система міжнародно-правових актів регулювання міграційних процесів / Г. Москаль // Віче. – № 13 – 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3188>.
10. Белов Д.М. Конституціоналізм в Україні в умовах єдиного європейського демократичного простору / Д.М. Белов // Порівняльно-аналітичне право. – № 3. – Частина 1. – 2013 р. – С. 92–93.
11. Белов Д.М., Конституціоналізм в Україні як реалізація ідеї євроінтеграції / Д.М. Белов // Науковий вісник УжНУ. – Серія «Право». – Випуск № 22. – Частина 2. – Том 1. – 2013 р. – С. 128–130.
12. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Ленгер Я.І., Палінчак М.В., Решетар І.В., Сідак М.В. Вступ до права Європейського союзу : навч. посібник. [під заг. ред. проф. Бисаги Ю.М. та проф. Белова Д.М.]. – Ужгород : «Гельветика», 2013. – 216 с.